

DANSUL POPULAR ÎN ZONA VAȘCĂULUI

CONSTANTIN COSTEA

În cadrul colaborării dintre Institutul de cercetări etnologice și dialectologice din București și Centrul de îndrumare a creației populare și mișcării artistice de masă — Bihor, în cursul anului 1975 cercetările noastre s-au efectuat într-o arie situată în sud-estul Bihorului pe care o denumim, în mod obișnuit, zona Vașcăului.

Pe plan coregrafic activitatea noastră s-a desfășurat pe parcursul a două etape, în lunile mai și septembrie, și a cuprins satele Colești (aparținător orașului Vașcău), Săliște de Vașcău (com. Criștior), și Izbuc (com. Cărpinet) unde s-a cules repertoriul de dansuri populare cu ajutorul peliculei cinematografice. În orașele Vașcău și Dr. Petru Groza s-au efectuat înregistrări de muzică de joc cu lăutari din Leheceni, Sîrbești și respectiv Ștei. De asemenea, în localitățile unde s-a filmat precum și în satul Seghiște au fost culese informații în legătură cu evoluția și situația actuală a fenomenului folcloric coregrafic.

„Recolta” noastră cuprinde circa 90 minute de înregistrare pe bandă de magnetofon și aproximativ 720 m peliculă cinematografică. La aceste cifre mai putem adăuga și o culegere din anul 1966, efectuată în satul Rieni, materialul rezultat fiind introdus în cel de al II-lea volum al lucrării „Folclor coregrafic din Bihor”.

Teritoriul de care ne-am ocupat este situat spre periferia Bihorului. O zonă specific montană, cu sate răsfirate pe diferitele văi care formează bazinul superior al Crișului Negru. Este de fapt îngusta depresiune a Vașcăului care desparte Masivul Bihorului de Munții Codrului.

Din punct de vedere coregrafic aria folclorică a Vașcăului, deși situată spre periferie și învecinată cu Țara Moșilor și Zarandul, se încadrează în parametrii specifici ai spațiului bihorean, constituind însă o entitate destul de bine conturată care ne relevă unele trăsături particulare, cu caracter local.

Ca pe întregul teritoriul bihorean, repertoriul zonal de dansuri populare cuprinde trei tipuri principale pe care, în ansamblul „stilului vestic” al folclorului coregrafic românesc, le-am denumit convențional: „Ardeleana sincopată” (Pe picior), „Poarga” (Polca) și „Minințelu”.

Aceste dansuri se execută sub formă de suită (ciclu) păstrându-se, în fiecare sat, mereu aceeași ordine. În concepția sătenilor respectivi suita constituie un joc pe parcursul căruia partenera nu se schimbă.

Jocurile, deși identice ca tip în toate localitățile, poartă denumiri care pot diferi de la sat la sat, denumiri care de multe ori sînt niște variante cu înțeles asemănător. De exemplu:

1) „Ardeleana sincopată” este întilnită sub denumirile „SUSU” (Sirbești), „JOC SUS” (Ștei), „DE JOC” (Leheceni și Săliște de Vașcău) și „DE DANȚ” (Izbuc). Mai întilnim două variante ale aceluiași tip de joc, practicate însă numai de bărbați în Izbuc, denumite „BĂTUTA” și „ARDELEANA”.

2) „Poarga” este întilnită, în general, sub denumirea de „POLCA”, excepție face satul Izbuc unde se numește „ȚIGĂNEASCA” (sub aceeași denumire jocul în cauză este întilnit și în zona Ineului de Arad).

3) „Minințelul” este cunoscut, în general, ca „ÎNVÎRTITU” sau „ÎNVIRTITA”.

În afara celor trei tipuri principale de joc, în localitatea Săliște de Vașcău am mai întilnit alte două dansuri, „MĂRUNȚEAUA” și „CADENȚA”, introduse de către școală în repertoriul local.

„Mărunțeaua” este un dans de perechi în linie, cu partenerii situați față în față, el pare a fi un aranjament, un dans contrafăcut, în stil școlăresc.

Despre dansul „Cadența” suspect de la bun început prin denumire și apoi prin structură și melodie, am reușit să aflăm, prin anchete, că a fost introdus în repertoriul satului de un învățător pe nume Lucian Mustață, în urmă cu aproximativ 40 de ani. Iată ce ne spune lăutarul Petrișor Alexandru (Coracu) în vîrstă de 65 de ani cu privire la apariția „Cadenței” în Săliște de Vașcău: „Cadența o juca în perechi în roată, cînd ieram copil nu să juca, cînd ieram fecior începuse să se joace; Lucian Mustață punea copii să joace Cadența, juca copii la școală”. Din păcate nu am putut afla de unde a adus totuși jocul învățătorul citat.

După cum am mai arătat variantele celor trei tipuri principale de joc ale repertoriului zonal, se înscriu în parametrii specifici ai creației populare coregrafice bihorene. Formele în care ele se concretizează au o strînsă legătură cu aria folclorică limitrofă a Beiușului, cuprinzînd în esență elemente ale fondului principal (ritm, elemente cinetice, dinamică, arhitectonică), care constituie baza stilului coregrafic bihorean. Datorită, însă, unor trăsături particulare, mai greu sesizabile din primul moment, care sînt legate de structura mai simplă, arhitectonica mai uniformă, dar mai ales de stadiul evolutiv — rămas arhaic —, coregrafia populară din zona Vașcăului constituie totuși o entitate destul de bine conturată în ansamblul specificului bihorean. Entitate care s-a încheșat de-a lungul vremii sub influența unor factori specifici și totodată obiectivi.

În localitățile din zona în cauză, ca mai în toate satele din țară, jocul a ocupat un loc important în contextul vieții spirituale. Aici, însă, condițiile economice și social-culturale au făcut ca jocul să aibă o viață mai puțin intensă, ceea ce a produs o încetinire a procesului evolutiv, determinând, în ultimă instanță, o forță de expresie mai puțin pregnantă decît în alte zone ale Bihorului.

Localitățile care se înscriu în perimetrul zonal sînt specific montane, cu posibilități limitate în ce privește dezvoltarea economică, prin exploatarea propriului teritoriu, dar cu un important excedent de brațe de muncă. Această situație a dus, cel puțin în ultima sută de ani, la o migrație sezonieră, mai ales a bărbaților, spre alte zone care le puteau oferi posibilitatea cîștigării mijloacelor de trai. După mărturisirile informatoarei Tulvan Catalina din Săliște de Vașcău în vîrstă de 65 de ani reiese că: „mereau feciorii și oamenii la lucru la pădure, mereu și femeile care iera mai voinice și mai sărace”. Oamenii din Săliște de Vașcău și Leheceni, după aceeași relatare, mergeau la Aleșd sau la Desna în jud. Arad; veneau acasă, în cel mai fericit caz, odată pe lună. La fel plecau în țară, poate la distanțe și mai mari, cei care trebuiau să-și desfacă produsele — olarii din Săliște de Vașcău, Leheceni și Criștior; vărarii din Cărpinet și Izbuc. Acasă rămîneau mai mult femeile care trebuiau să se ocupe de întreținerea gospodăriei și creșterea copiilor.

În aceste condiții jocul, ca manifestare cu caracter social (în special a tineretului), ne apare mult mai puțin frecvent și mai puțin organizat, în funcție de prezența în sat a feciorilor și bărbaților.

Din cercetările noastre în Seghiște, Săliște de Vașcău și Izbuc reiese că organizarea jocului și angajarea muzicanților nu se făcea pe perioade bine determinate, ca de pildă în zonele de cîmpie și de deal ale Bihorului, ci cu totul ocazional. „Cînd merea feciorii acasă și să strîngea mai mulți și făcea joc”, ne spune aceeași informatoare Tulvan Catalina din Săliște de Vașcău sau „cînd ne strîngeam noi feciorii laolaltă, ne hotăram și făceam joc” (inf. Burta Gheorghe de 40 de ani din Izbuc).

Singurele ocazii de joc care se bucurau de o organizare mai riguroasă și o desfășurare mai amplă erau marile sărbători de peste an (paște 2 zile, crăciun 2 zile etc.), adică atunci cînd veneau în sat toți cei plecați la muncă.

Încadrîndu-se în angrenajul revoluției economice și social-culturale din țara noastră această parte a Bihorului cunoaște o dezvoltare industrială fără precedent. Într-o zonă destul de mică ca întindere au apărut încă două orașe care prin importanța lor depășesc, chiar, vechiul centru Vașcăul.

În noile condiții de viață aproape toată forța de muncă este absorbită de exploatarea minere și de noile întreprinderi care au luat ființă în orașele. Dr. Petru Groza și Vașcău. Astăzi sensul circulației oamenilor din zonă s-a schimbat fundamental, majoritatea lor se îndreaptă

spre noile întreprinderi, spre exploatările miniere situate mult mai aproape de casă și care reprezintă o formă superioară de muncă. Spre alte locuri, ca de pildă la muncă în zonele agricole (mai ales în Banat), merg acum doar bărbații trecuți de vîrsta de 40 de ani, pentru care este prea tîrziu să se mai califice în industrie.

Desigur factorul economic a avut și are o influență hotărîtoare asupra evoluției fenomenului folcloric, dar ni se pare că în zona de care ne ocupăm, acest aspect apare cu mult mai pregnant. În contextul amintit jocul popular, ca atare, a rămas într-un stadiu mai arhaic, mai puțin variat ca structură și mai uniform în arhitectonică, adică mai sărac ca formă de exprimare coregrafică în comparație cu zonele de deal și cîmpie ale Bihorului. Am putea spune că în aria folclorică a Vașcăului întîlnim variantele cele mai primitive ale principalelor tipuri din repertoriul bihorean de dansuri populare.

În ansamblul celor arătate satul Izbuc constituie, însă, o excepție. Aici am întîlnit un joc mult mai variat, cu o forță de expresie pregnantă, care ne amintește de dansul popular din Pietroasa, Cresuia, Petreasa sau Valea de jos, sate cuprinse în zona folclorică limitrofă, a Beiușului. Acest aspect, oarecum particular, al coregrafiei populare din satul Izbuc se datorează, credem, unui grup de bărbați de vîrstă mijlocie, entuziaști și mari amatori de joc. În ultimii 20 de ani aceștia au constituit, se pare, nucleul dinamic al organizării și practicării regulate a jocului în satul respectiv.

Astăzi tinerii, din satele cuprinse în aria folclorică a Vașcăului, nu mai pleacă departe și pe timp îndelungat să-și cîștige existența, majoritatea lor fiind acum încadrați în diferite școli sau întreprinderi industriale. Acestea, situate la distanțe destul de mici, le dau posibilitatea să se întoarcă acasă în fiecare zi la sfîrșitul orelor de muncă, avînd și avantajul unor mijloace de transport cu un program bine pus la punct. Cu toate acestea jocul, ca prilej, rămîne în continuare o manifestare cu totul ocazională și din ce în ce mai puțin frecventă.

Desigur, noile coordonate ale vieții social-culturale îndreaptă tineretul spre alte preocupări care îl poate îndepărta de tradiția satului în care s-a născut și continuă să trăiască. Credem, însă, că acest aspect nu constituie factorul principal care să determine destrămarea jocului ca prilej, ci însăși vitalitatea și forța de integrare a tradiției în contextul vieții spirituale contemporane. De pildă, în zona folclorică a Bărcăului, mai precis în satele care aparțin comunei Abram (Iteu, Dijir, Suiug, Marginea) tinerii deși viețuiesc în aceleași condiții (lucrează sau învață la Marghita) continuă să organizeze jocul cu regularitate. Fenomenul nu este singular, am observat că acolo unde a existat o puternică tradiție în ce privește organizarea jocului pe tot timpul anului și unde dansul, ca atare, a avut și are un nivel calitativ ridicat, șansele de supraviețuire a prilejului sînt mult mai mari. Indiferent de evoluția vieții social-culturale lanțul tradiției folclorice se rupe unde el este mai subțire.

În satele cercetate am putut observa că tinerii sînt din ce în ce mai puțin interesați să-și însușească repertoriul local. Ceea ce știu ei să joace acum sînt niște variante simplificate, o imagine palidă a dansului pe care încă îl practică generațiile mai vechi. Chiar și acei care fac parte din diferite formații artistice de amatori preferă stilului local, „creații” ale așa zișilor instructori coregrafi. De altfel mai toate formațiile de dansuri din orașul Dr. Petru Groza și Vașcău (observația este valabilă și pentru Beiuș) au în repertoriu variante din alte zone ale Bihorului sau pur și simplu informații după coregrafiile ansamblurilor din Oradea. În general se consideră, în mod greșit, că dansul popular local nu este destul de bogat și spectaculos pentru a fi valorificat pe scenă. În sfîrșit, coordonatele pe care se înscrie procesul evolutiv al folclorului coregrafic din depresiunea Vașcăului, ne determină să arătăm că nu va trebui să ne surprindă dacă peste cîțiva ani jocul popular se va degrada ca stil sau poate chiar se va stinge.

Încheind această succintă prezentare am dori să amintim că dansul popular românesc ca fenomen artistic, prin excelență colectiv, este strîns legat de prilejul în cadrul căruia se declanșează. În acest sens, conservarea, îmbogățirea și perfecționarea lui nu se pot realiza decît atunci cînd prilejurile tradiționale (în special „hora” duminicală) își păstrează vitalitatea, adică atunci cînd el este practicat în mod regulat.

LA DANSE POPULAIRE DANS LA ZONE DE VAȘCĂU (DÉPARTEMENT DE BIHOR)

Résumé

Le territoire qu'on a eu en vue des recherches est situé au sud du département de Bihor. C'est une zone montagneuse aux villages inscrits au bassin supérieur du Crișul Negru.

Au point de vue choréographique la zone folklorique de Vașcău, bien que située vers la périphérie et confinée au Pays Moșilor et Zarandului, se place dans les paramètres spécifiques de l'espace de Bihor, constituant une entité assez bien conturée qui nous fait remarquer quelques traits particuliers à caractère local. Le répertoire zonal de danses populaires contient trois types principaux: „Ardeleana sincopată” (Pe picior), „Poarga” (Polka) și „Minințelul”. Ces danses s'exécutent sous formes de suite (cycle) en gardant, dans chaque village, toujours le même ordre.

Dans les conditions de la société contemporaine quand les transformations socio-économiques et culturelles déterminent une hausse du niveau de vie, la danse populaire, comme une manifestation inscrite aux traditions populaires connues, reste une manifestation tout à fait occasionnelle et de moins en moins fréquente. En ce sens, le maintien, l'enrichissement et le perfectionnement de la danse populaire ne peuvent être réalisés que si les occasions traditionnelles (surtout „la ronde paysanne roumaine” de dimanche) gardent leur vitalité, c'est-à-dire quand la danse est pratiquée régulièrement.